

Od dobričine do zločinca

TV-serija *Kriva pota*

Dejan Ognjanović, prevod. Renata Zamida

Kriva pota (Breaking Bad, 2008–) je ameriška TV-serija, ki jo je ustvaril Vince Gilligan, njene štiri dosedanje sezone pa predstavljajo vrhunec ameriške TV-produkcije. Ker je zaplet po koncu četrte sezone domala zaokrožen, lahko po doslej videnem govorim o jasno profilirani celoti.

Antijunaki niso redkost v ameriški popularni kulturi. Stripi, žanrska literatura, filmi in TV-serije zadnjih desetletij v marsičem gradijo svojo inovativnost ravno na preizpraševanju lika junaka (in superjunaka). V svojevrstni dekonstrukciji in reimaginaciji junakov na površje prihajajo sence »vitezov teme« (Batman) in dežurnih »oprezačev« (Watchmen). A tudi rekonstruiran in moderniziran je današnji antijunak še zmeraj najpogosteje osamljeni outsider; nekdo, ki se v svet »normalnih« ne more ali noče vključiti ali pa je iz tega sveta, čeprav je bil nekoč del njega, pobegnil. Antijunak je še zmeraj ali osamljeni jezdec ali del skupine sebi enakih odpadnikov (X-Men). Redko, zelo redko pa je družinski človek – z ženo, otroci, običajno službo in s hišico v predmestju.

Protagonist serije *Kriva pota* pa je junak, ki je malodane karikatura prav take povprečnosti. Walter White (Bryan Cranston) ima svoja najboljša leta že za sabo. Nekoč perspektivni genij za kemijo zdaj predava ta predmet nezainteresirani mladini na povprečni ameriški srednji šoli in bogu krade dneve – dokler ne izve, da mu je teh ostalo le še zelo, zelo malo. Diagnoza raka ga napoti k drastičnemu preizpraševanju sebe in svojega mesta v svetu. Po letih dolgočasnega življenja v koži dobrične Walter ugotovi, da je vloga hudodelca razburljiva in zabavna – če si pameten, pa še donosna! Svoje vrhunsko znanje iz kemije se odloči uporabiti za nelegalno proizvodnjo (in prodajo) najčistejšega metamfetamina na trgu. Ob pomoči mladega asistenta, nekdanjega učenca Jessieja (Aaron Paul), se Walter prav zaradi svoje (začetniške) neiznajdljivosti v svetu kriminala zaplete v vrsto težav. A ne traja prav dolgo, da se znajde in ob tem v sebi začne odkrivati občutja, ki jih ni niti slutil. Všeč mu postane imidž zločinca in izvorna nuja (biti »slab«, da bi za družino delal »dobro«) se počasi pretvori v odvisniški fiks ...

Dobro s ščepcem zla

Površno gledano bi lahko rekli, da gre za še eno v nizu ilustracij starega izreka o poti v pekel, ki je tlakovana z dobrimi nameni. Od gledalca se namreč pričakuje precejšnja naivnost, ko spremlja Walterja Whita, še včeraj dobričino, zdaj pa začetrnika v kriminalnem podzemlju, ki se spretno in gladko suče v poslu na podlagi svojega izvrstnega znanja kemije. Učinki Walterjevega delovanja na »mračni strani« sprožajo vedno daljnosežnejše posledice, ki se v koncentričnih krogih širijo po okoličini in posredno ali neposredno strežejo po življenju celi vrsti nedolžnih ljudi.

Ampak – kdo je sploh *popolnoma* nedolžen? Walter namreč ni edini, ki v sebi odkrije potencial premetenosti in zločinske zvitosti pri vijuganju okoli zakonskih in moralnih ovir na poti k zelenemu cilju. Potrebna je le ustrezna spodbuda, poriv, kar lahko opazujemo na primer skozi transformacijo lika Walterjeve sprva dolgočasno korektno žene, ki v tretji in četrti sezoni nenadoma odkrije svoj izjemni mračni potencial. Zato to ni serija o peklju, ki izziva dobre namene. Če pogledamo globlje – ne preveč, saj se namig skriva že v naslovu – serija *Kriva pota* govori o prostovoljnem, zavestnem prehodu dobrih fantov med slabe in o fascinaciji nad tem. Njen antijunak ima za izhodišče t. i. normalnost: ni outsider, temveč je insider normalnosti, ki se iz pozicije popolne vklopljenosti v normalnost naglo obrne proti vsemu, vključno s starim, »dobrim« samim sabo. A če ta »anti« dimenzija s seboj prinese katarzo, očiščenje, to pomeni, da je njegovemu dotedanjemu konceptu dobrote manjkalo nekaj bistvenega. Ravno v tem se skriva poanta serije; ne sledi »običajnim« kriminalcem, varilcem droge in razpečevalcem, o katerih beremo v črni kroniki. Ne pripoveduje o ljudeh, ki zaradi socialnih in drugih dejavnikov v življenju nimajo drugih možnosti in kakršnih je

Kriva pota, sezona 4, epizoda 11

99 % malih kriminalcev. Glavni junaki te serije so »dobri fantje« iz običajnih družin, ki so zavestno obrnili hrbet »normalnemu« ameriškemu življenju srednjega razreda in uglajenim fasadom, pokošenim tratam, družinskim kosilom, bralnim značkam in drugim trofejam za pridne mravljice. To so dobri fantje, ki so se naveličali biti (le) dobri.

Kar vsekakor velja za Walterja Whita, ki mu pri redefiniranju kemoterapija služi kot izgovor, da si do golega obrije glavo in s to enostavno, a globoko simbolično gesto razkrije, da se pod površjem naivne dobričine skriva pravi *bad-ass*. Velja pa tudi za Jessieja Pinkmana, ki si glavo sicer obrije šele v četrti sezoni, po drastičnem preobratu v svojem življenju. Njegovo družino spoznamo le mimogrede, a dovolj dobro, da nam gre na bruhanje od njene prisiljene uglajenosti in normalnosti. Jessiejev mlajši brat je najboljši učenec v razredu in njegova soba se šibi pod težo različnih šolskih trofej. To pa ga niti najmanj ne ovira (nasprotno!), ko poskuša mimo staršev pretihotapiti džoint, saj se ve, da je Jessie črna ovca družine, na katero vedno pade krivda. Tok dogodkov v vsej svoji bizarnosti pripelje do tega, da Jessie kmalu zasluži dovolj denarja, da od

lastnih staršev odkupi družinsko hišo in jo pretvori v anarhistični skvot, popisan z grafiti in poln pijano zadetih brezdelnežev. Ta družina in dionizična orgija, ki jo izvedejo v nekdanji družinski hiši, predstavlja zrcalno sliko opevane uglajenosti in normalnosti, na katero se (vsaj teoretično) opira Amerika. Očitno je od družinske hiše do hiše pregrehe le majhen korak, kajti preveč dobrega brez kančka slabega je – nezdravo. Ali kot nam s hudičevskim nasmeškom pove Lars von Trier ob koncu vsake epizode miniserije *Kraljestvo* (Riget, 1994–1998): »Užijte svoje dobro z malo zla.« Torej današnji antijunak ni nobeno nasprotje junaku, temveč njegova popolnejša, nadgrajena verzija; to je junak, ki je prepoznal in sprejel klico zla v sebi.

Osrednji odnos v seriji je tisti med Walterjem in Jessiejem. Predpostavljamo lahko, da je bil Walter v njegovih letih odličnjak; Jessie je slab učenec. Walter je vedno pazil na svoj ugled in se držal pravil igre. Jessieja ne skrbi nič od tega, vseeno mu je tako za šolo kot za družino in »običajne« službe. Walterja mori noseča žena (in slutimo, da zaradi tega trpi tudi njegovo spolno življenje), Jessieja pa je prvič zagledal, ko je samo v spodnjicah lezel skozi okno dekleta, medtem ko so nje-

gove dilerske prijatelje lovili policisti. V tej sceni se začne začetek privlačnosti med nasprotji, za katera se kmalu izkaže, da si le niso tako navzkriž, kot je sprva kazalo.

Jessie kot »bad boy« (sicer dobrega srca) predstavlja vse tisto, kar si Walter nikoli ni privoščil biti in kar poskuša zdaj, na stara leta in s smrtno obsodbo za vratom, na hitro nadoknaditi. V nekem ganljivem in domiselnem trenutku, kakršnih je serija polna, pretepeni, komaj zavestni Walter nehote svojega dolgočasno dobrega in patetično nezavednega sina naslovi z Jessiejem. Kajti Jessie je njegov nadomestek, izgubljeni, neposlušni sin: za razliko od omladno skrbnega biološkega potomca, tako oropanega individualnosti, da celo nosi isto ime kot oče – Walter White Junior. Nobenega racionalnega razloga ni, da bi kemijski genij za svojega pomočnika izbral slabega dijaka, ki je poleg tega še svojeglav in problematičen. Walter in Jessie sta vzajemni zrcalni sliki in le taka interpretacija njun odnos tudi osmišlja.

Da junak postane antijunak, da naredi ključni korak na »drugo stran«, je potreben nekakšen sprožilec. V seriji *Kriva pota* se ta sprožilec imenuje poskrbeti za družino. »Preskrbljena družina« je pomembno

vodilo družbe, v kateri mora Walter šolsko plačo dopolnjevati s ponižujočim honorarnim delom v avtopralnici, in družbe, kjer huda bolezen ali poškodba pomenita tako visoke stroške zdravljenja, da vodijo človeka v dolžniško suženjstvo – ali pač v kriminal. Poleg tega Walter v zadevanju z adrenalinom in uživanju na toboganu peripetij s slabimi fanti odkrije svojo novo drogo. A v scenarijski perspektivi Gilligana je ta motivacija le delček sestavljanke. Walterjeve psihologije ne moremo zvesti na pičlarja, ki se na stare dni odloči postati falot.

K temu je treba dodati vsaj še učinek krize srednjih let in krizo identitete, povezano z njegovo moškostjo. A zahvaljujoč kriminalnemu zaslužku se Walter prvič počuti kot pravi moški: namesto da lošči tuje avtomobile, z rezultati lastnega uma in talenta končno skrbi za družino. Del Walterja sprejema, kar mu govori Gustavo, glavni zlikovec na čelu narko organizacije, za katero dela tudi Walter. Gus Walterju reče: »Kaj počne moški, Walter? Moški preskrbuje. In to počne tudi takrat, ko tega nihče ne ceni, ko mu ni niti hvaležen niti ga nima zaradi tega kaj raje. Preprosto stisne zobe in počne prav to. Zato, ker je moški.« In biti moški v tem smislu je lahko prav tako vrsta droge.

Med črnim in belim

Osnovna dinamika kasnejših sezon serije *Kriva pota* se vrti okoli Walterjevih poskusov manevriranja med dvema možnostma: na eni strani je neodgovoren, nezaupljiv, nepredvidljiv Jessie (to, kar bi Walter lahko postal, pa – na žalost? – ni), na drugi strani je Gale Boetticher, zelo talentiran »kuhar«, pičlar, tragikomični oboževalec kemije, vegetarijanstva, ZF in

karaoke (to, kar bi Walter lahko postal, pa – na srečo! – ni). Skratka, zadeve niso enostavne niti sestavljene na podlagi jasnih polaritet. In ravno to navdihnjeno ukvarjanje s »sivo cono« med dobrimi in zlimi serijo ločuje od drugih. Walterjevo ženo Skyler definira materinstvo: v prvih dveh sezonah je določena s svojo nosečnostjo in skrbjo za odraslega sina (na berglah) in tudi za svojega ne-čisto-odraslega moža, v kasnejših delih pa se zavestno vplete v pranje denarja in druge nečedne posle. Njena sestra, na videz poslušna gospodinja v senci svojega moža, je pravzaprav kleptomanka. Šef Walterjeve žene, na prvi pogled dobrodušen, skrben in fin gospod, se izkaže za finančnega in čustvenega prevaranta brez hrbtenice. Gus, zločinski veleum, deluje izza krinke verige restavracij s hitro hrano in je celo sponzor policije, a tudi njegova uglajenost in zadržanost sta le skrbno zgrajena krinka. Mike, Gusov morilec brez milosti, v kasnejših delih pokaže svoj človeški obraz (in srce). In tako naprej. Vzorec je isti: za krinko dobrega se skriva potencial za slabo – in obratno.

A v središču pozornosti vseskozi ostaja Walter White, ki v preobrazbi tako uživa, da se niti za ceno svojega zakona ni pripravljen odreči svoji »novi poti«, vedno manj povezani z denarjem in vedno bolj z (zapoznelim) odkrivanjem samega sebe. Povod za to se zdi splet dejavnikov: kriza srednjih let, svetovna gospodarska kriza, morda celo Cronenbergov koncept »kreativnega tumorja« (podobno kot v *Zalegi* [The Brood, 1979]), saj pojav raka Walterja skoraj dobesedno pretvori v mutanta vsega, kar je bil dotlej, in odkriva nove, neslutene potenciale. Seveda je telesna sprememba le prisposoba za večplastno moralno zgodbo, kjer glavni junak zbujata simpatije občinstva, ki pa so s potekom

serije vedno bolj postavljene na preizkušnjo, saj Walter po von Trierjevem receptu k dobremu meša vedno več slabega in se na koncu nevarno približa slabim fantom, od katerih se je sprva distanciral. Skozi serijo se od antijunaka vedno bolj odmika in postaja podoben klasičnemu hudodelcu, s tem pa se spreminja tudi odnos publike, ki je svoje simpatije investirala v junaka, ki se vede vedno manj junaško ...

Hudičevsko ambivalentni čar Walterjevega potovanja predstavljajo njegove vse bolj drastične odločitve in moralno dvomljiva (ne)dejanja v domeni življenja in smrti, ki delajo iz njega enega najbolj fascinantnih antijunakov v sodobni popkulturi. Čeprav je s sijajnimi razpleti vsaka taka situacija prikazana, da gledalec razume Walterjevo motivacijo, se zastavlja vprašanje, ali razumeti pomeni tudi oprostiti. Ali zares obstaja odpustek za antijunaka, ki uporablja iste ali še bolj zvite strategije od zlikovcev?

Vrhunec (ali dno) Walterjevega pohoda na mračno stran nam prinaša konec zadnjega dela četrte sezone, in sicer v trenutku, ko se zdi, da je vse že povedano in storjeno. V sijajnem preobratu zadnjih sekund retrospektivno odkrijemo, da pravzaprav ni nikakršnega preobrata, temveč da smo 46 napetih in duhovitih epizod preživeli s človekom, ki ga šele začnemo spoznavati. Njegovo finalno sočlenje s kaljo zla v sebi v prihajajoči, peti sezoni bo pokazalo, ali bo g. Beli upravičil svoje ime ali pa se bo dokončno potopil v črnino.

Prvo od šestnajstih epizod pete, zaključne sezone serije *Kriva pota* naj bi bilo moč videti že sredi letošnjega leta.

Kriva pota, sezona 2, epizoda 11